

SAFER GRBIĆ

NEGATIVNA KRITIKA SUVREMENIH INTERPRETACIJA ARISTOTELOVE *METAFIZIKE*

Sažetak

Povijest Aristotelovih posthumno sabranih, uređenih, objavljenih i imenovanih spisa kao *Metafizika* (τὰ μετὰ τὰ φυσικά) jeste povijest njenih interpretacija; i od prvih komentara Aristotelove *Metafizike* do suvremenih interpretacija njegovih posthumno objavljenih spisa stoji dvijehiljadegodišnja tradicija. No, tradicija interpretiranja Aristotelove potrage za *traženom naukom* (ἡ ζητούμενη ἐπιστήμη) jeste takva da je u suvremenosti svedena na raspravu odnosa E i Λ knjiga *Metafizike* kroz odnos ontologije i teologike u Aristotelovome sustavu. Na tomu tragu u ovom radu ćemo izložiti isporuku *tražene nauke* kao temeljnoga pitanja Aristotelovih posthumno objavljenih spisa, kratko skiciranje Aristotelovih posthumno objavljenih spisa u *Metafizici* i isporuku povijesnog problem E i Λ knjige *Metafizike* da bismo u konačnici izložili negativnu kritiku suvremenih interpretacija Aristotelovih posthumno objavljenih spisa. Hipoteza ovoga rada ogleda se u dokazivanju negativnoga učenja posthumno objavljenih Aristotelovih spisa putem kritike suvremenih interpretacija Aristotelove *Metafizike* što ima za cilj sukladno dostignućima suvremene znanosti izložiti Aristotelovu traženu nauku u Aristotelovome projektu kao negativnu, tj. kao nedovršivu i kao izvjesno nedovršenu.

Ključne riječi: *Aristotel, Metafizika, ontologija, teologika, suvremene interpretacije*

1. ISPORUKA TRAŽENE NAUKE (ἡ ζητούμενη ἐπιστήμη) KAO TEMELJNOGA PITANJA ARISTOTELOVIH POSTHUMNO OBJAVLJENIH SPISA

Sukladno Aristotelovome učenju svaka nauka kao predmet svojega proučavanja ima određeno biće kojeg pretpostavlja, pa sukladno k tomu

Aristotel predmetom svojega istraživanja upravo uzima potragu za predmetnim bićem kojega se pretpostavlja u naukama; i, *tražena nauka* (ἡ ζητούμενη ἐπιστήμη) koja isporučuje zadatak zahvaćanja predmetnoga bića jeste značajnije problematizirana, obrazložena i skicirana u mnoštvu Aristotelovih posthumno objavljenih spisa koji nameću neophodnost istražiti ono što je u naukama pretpostavljeno biće. Drugim riječima: pretpostavka *tražene nauke* jeste da bića ima ili da bića mora moći biti! – stoga je Aristotel u svojem djelu poduzeo poduhvat istraživanja propadljivog (φθαρτή) čulno-opažljivog (αἰσθητή) bića, nepropadljivog (ἀίδιος) čulno-opažljivog (αἰσθητή) bića i odvojenog (Τό χωριστόν) nepokrenutog (ἀκίνητος) bića od kojih potonje biće u cjelokupnim Aristotelovim istraživanjima priređuje izvjesne neprilike (Emerson, 1962). Naime – za razliku od drugih nauka, poput primjerice *zoologije*, koja se u kontekstu pitanja predmeta istraživanja ne zanima za način bića negoli ga uzima kao pretpostavku kako bi se bavila određenom vrstom bića – zadatak *tražene nauke* jeste istraživanje i bića i načina bića. I na tomu tragu *tražena nauka* u istraživanju odvojenog (Τό χωριστόν) nepokrenutog (ἀκίνητος) bića zapada u izvjesne neprilike slijedom toga što se daje kao specifikum u odnosu na druge nauke koje su u okviru ili propadljivog (φθαρτή) čulno-opažljivog (αἰσθητή) bića ili nepropadljivog (ἀίδιος) čulno-opažljivog (αἰσθητή) bića. Stoga u E knjizi *Metafizike* Aristotel eksplicitno navodi kako – u slučaju da nema odvojenog (Τό χωριστόν) nepokrenutog (ἀκίνητος) bića – *fizika* ima za biti prvom filozofijom (Aristotel, 1970, str. 140), ali Aristotel pretpostavlja takvu vrstu bića i nastavlja vršiti istraživanja njezinoga zahvatanja uspostavljajući tezu o *kauzalnoj nužnosti* zbog čega i svoja daljnja istraživanja upravlja upravo u tomu smjeru. smjeru (Šanc, 1929, str. 140). Tako, *tražena nauka* se isporučuje kao temeljno pitanje Aristotelovih posthumno objavljenih spisa i Aristotel je za *traženu nauku* predlagao različna određenja, primjerice: *mudrost* (σοφία), *prva filozofija* (πρώτη φιλοσοφία), *nauka bića kao bića* (ὄν ἢ ὄν) i *teologika* (θεολογική).¹ Drugim riječima: *tražena nauka* – shodno

¹ Bilo bi zgodno uputiti i na djelo koje izravno govori o E knjige *Metafizike*, a kako bi se stekao potpuniji uvid u predmetnu problematiku: Frede, M., Patzig, G. (1988). *Metaphysik Z.* München: Verlag C. H. Beck.

Aristotelovim različitim određenjima onoga što ona jeste ili bi trebala biti – treba proučavati neka/prva (pra)načela i uzroke (ἀρχὰς καὶ αἰτίας), načela i uzroke bića kao bića (τὸ ὄν ἢ ὄν), ono što je opće i ono što je πρώτη οὐσία, načela i uzroke bića ukoliko ova *jesu* (τῶν ὄντων, δηλον δὲ ὅτι ἢ ὄντα), uzroke vidljivih božanskih bića (αἴτια τοῖς φανεροῖς τῶν θεῶν), načela u smislu ideja (ἡ κατὰ τὸ εἶδος ἀρχῆς), te u konačnici načela, uzroke i elemente onoga što je οὐσία (Barbarić, 1986). U tom smislu *tražena nauka* isporučuje se centralnim pitanjem u korpusu Aristotelovih posthumno objavljenih spisa imenovanih kao *Metafizika*.

2. KRATKO SKICIRANJE ARISTOTELOVIH POSTHUMNO OBJAVLJENIH SPISA U METAFIZICI²

Određeni korpus Aristotelovih spisa u kojima se posredno ili neposredno postavlja pitanje *tražene nauke* posthumno je priređen, uređen i objavljen, te u konačnici imenovan kao *Metafizika* (τὰ μετὰ τὰ φυσικά) čiji sadržaj jeste pobrojanih 13 knjiga: A (a) B Γ Δ E Z H Θ I K Λ M N. Aristotel nije poznao – niti kao pojam niti kao sintagmu niti kao bilo kakvu jezičku konstrukciju – ono kako su posthumno imenovani njegovi spisi: τὰ μετὰ τὰ φυσικά (Frede, 1987).

Najsažetije moguće rečeno: kada se osvrnemo na sadržinu A knjige *Metafizike*, možemo zamijetiti različna određenja *tražene nauke*: pa, primjerice, Aristotel za traženu nauku izriče da je nauka o općenitome (τὴν καθόλου ἐπιστήμην) stoga što u svojem posjedu ima znanje svih stvari, dočim se u krajnjoj liniji ne zanima o pojedinostima, najteža nauka (χαλεπώτατα) stoga što proučava najopćije stvari koje su po svojoj prirodi najudaljenije od osjetilnosti i ponajteže za spoznaju mnogima, najtačnija nauka (ἀκριβέσταται τῶν ἐπιστημῶν). Budući da je nauka o pranačelima i

² *Kratko skiciranje Aristotelovih posthumno izloženih spisa u Metafizici* nastalo je kao rezultanta studentskih proučavanja antičke metafizike s osobitim naglaskom na Aristotelovo učenje. Budući da su studentske bilješke sačinjene samo u osnovnim tezama za interne potrebe preglednosti povijesti mišljenja, ovdje su predmetne bilješke kontekstualizirane i skraćene za potrebe ovoga eseja, a nekoliko godina kasnije od njihovih priređivanja.

prvim uzrocima, ona je najproučljivija nauka (μάλιστα διδασκαλική) stoga što poučavanje jeste poučavanje pranačela i uzroka kao predmet njezinog proučavanja, spoznavanje radi same sebe (τὸ ἐπίστασθαι αὐτῶν ἕνεκα). Riječ je o nauci utemeljenoj na znanju radi samoga znanja, najviša nauka (ἀρχικωτάτη τῶν ἐπιστημῶν) stoga što vlada drugim naukama darujući im znanje pranačela i uzroka (Steel, 2012). A, potom Aristotel govoreći o *traženoj nauci* zaključuje: riječ je o nauci koja je božanska (θεία) i koja bi ponajprije bila u posjedu boga (θεός) (Steel, 2012). Uzgredno bi valjalo napomenuti kako u B knjizi *Metafizike* Aristotel raspravlja o aporijama i problemima s kojima se suočavamo prilikom određivanja suštine pojmova (Madigan, 1999), ali Γ knjiga *Metafizike* nastavlja na tragu A knjige *Metafizike* i izlaže da *tražena nauka* – nemajući svoj predmet proučavanja na način kako druge nauke imaju za predmet svojega proučavanja određeno biće – postaje nauka koja se bavi bićem kao bićem (ὄν ἢ ὄν) kroz bavljenje *pranačelima* i *prvim uzrocima* bića što joj omogućava istraživanje svih bića putem kategorija (Aristotel, 1971): identitet i razlika – jedno i mnoštvo (Aristotel, 1954) ili putem načela na temelju kojega svi dokazuju, tj. *načela neproturječnosti* (Blagojević, 2007, str. 645). Nadalje, uzgredno bi valjalo napomenuti kako u Δ knjizi *Metafizike* Aristotel priređuje pojmovnik temeljnih pojmova kojima operira u svojim istraživanjima (Aristotel, 1971), ali u E knjizi *Metafizike* nastavljaajući potragu za *traženom naukom* Aristotel izlaže da ukoliko bića zapravo jesu, onda *tražena nauka* ima za proučavati *pranačela* i *prve uzroke* bića, i to bića kao bića za razliku od drugih nauka koje se bave proučavanjem određenoga roda bića, poput primjerice fizičara koji se bave *odvojivim* i *pokrenutim* ili matematičara koji se bave *neodvojivim* i *nepokrenutim* za razliku od *tražene nauke* koja se u konačnici bavi *odvojenim* i *nepokrenutim* (Jakovljević, 2002, str. 28). Na tomu tragu, nastavljaajući potragu za *traženom naukom*, u E knjizi *Metafizike* Aristotel dolazi do zamjedbe kako je *tražena nauka* najčasnija (τὴν τιμωτάτην) stoga što ima za proučavati najčasniji rod (τὸ τιμιώτατον γένος) (Aristotel, 1985). No, stvari glede pitanja *tražene nauke* nadalje postaju složenije slijedom toga što ZHΘ knjige *Metafizike* jesu usiologijske knjige u kojima se raspravlja od mnogostrukog iskazivanja bića preko pregleda dobijenih

rezultata pređašnjih istraživanja do rasprave o mogućnosti i djelatnosti (Bostock, 1994) dočim I knjiga *Metafizike* uzgredno predstavlja raspravu o jednom i mnoštvu (Aristotel, 1985). Ono što se – slijedom izloženoga rasporeda – izlaže u K knjizi *Metafizike* jeste sažetak onoga do čega se došlo u ΓΔΕ knjigama *Metafizike* nastojeći se ponoviti, utvrditi, kao i dodatno eksplicirati ono što su rezultati pređašnjih istraživanja glede pitanja *tražene nauke* (Aristotel, 1985), a da bi se potom u Λ knjizi *Metafizike* raspravljalo o *počelima* i *uzrocima* bića, nužnosti postojanja nekoga vječnoga i nepokrenuta bića i odvojenog od čulne opažljivosti, iznoseći pri tomu pretpostavljeni cjelokupni sustav *tražene nauke* (Aristotel, 1971). Posljednje dvije knjige *Metafizike* MN su uvjetno rečeno naknadna izlaganja u korist onoga prethodno izloženoga, a poput pitanja što je u ranijoj povijesti mišljenja rečeno za *odvojeno* i *nepokrenuto* biće, te naposljetku uz raspravu o nebu uzgredno opetujući tvrdnju kako svi problemi zapravo nastaju kada se *počelima* nekada smatra pratvar, nekada broj, nekada suprotnost, nekada jedno itd. (Annas, 1988).

3. ISPORUKA POVIJESNOG PROBLEMA E I Λ KNJIGE *METAFIZIKE*

Tijekom povijesti mišljenja *tražena nauka* različno je interpretirana: i to, kao *aitiologija* koja proučava *prve uzroke*, kao *arheologija* koja proučava *pranačela*, kao *ontologija* koja proučava *biće kao biće*, kao *usiologija* koja proučava ono što jeste, kao *teologika* koja proučava ono što je οὐσία ukoliko se odnosi na *odvojeno* (Τό χωριστόν) *nepokrenuto* (ἀκίνητος) (Barnes, 1999) ili u konačnici kao *nauka ideja* (Owens, 1978, str. 457). I takve interpretacije *tražene nauke* mogle bi se nazvati povijesnima stoga što suvremene interpretacije Aristotelovih posthumno objavljenih spisa marginaliziraju na izvjestan način mnoštvo različnih određenja *tražene nauke* i raspravljaju prvashodno pitanje *ontologije* ili *teologike* za koje smatraju da su temeljnima slijedom moguće svedivosti ostalih upravo na njih. Drugim riječima: takvo stanje stvari glede pitanja *tražene nauke* rezultiralo je s jedne strane i povijesni problem E i Λ knjiga *Metafizike* i povijest problema E i Λ knjiga

Metafizike – jer, E knjiga *Metafizike* govori kako je *tražena nauka* najčasnija (τὴν τιμιωτάτην) stoga što ima za proučavati najčasniji *rod* (τὸ τιμιώτατον γένος) (Aristotel, 1985), a Λ knjiga *Metafizike* raspravlja o *počelima* i *uzrocima* bića, nužnosti postojanja nekoga *vječnoga* i *nepokrenuta* bića i *odvojenog* od čulne opažljivosti iznoseći pri tomu cjelokupni sustav *tražene nauke*.³

Povijesni problem možemo razmotriti i na sljedeći način: Λ knjiga *Metafizike* u svojoj strukturi, ne referirajući se direktno na prethodne niti docnije knjige *Metafizike*, iznosi cjelokupni sustav *tražene nauke* iznošen naznakama u knjigama prije Λ knjige *Metafizike* i poslije Λ knjige *Metafizike*. Ono što se istražuje u Λ knjizi *Metafizike* izloženo jeste već u prvoj glavi razlikovanjem onoga što je propadljivo (φθαρτή) i čulno-opažljivo (αἰσθητή), nepropadljivo (ἄθδιος) i čulno-opažljivo (αἰσθητή) što se, zapravo, ogleda u istraživanju *pranačela* i *prvih uzroka* ozbiljenog odveć u Γ knjizi *Metafizike*, ali i razlikovanjem onoga što je odvojeno (Τὸ χωριστόν) nepokrenuto (ἀκίνητος). Dakle, riječ je o knjizi *Metafizike* koja opetovano – ne referirajući se direktno na prethodne niti docnije knjige – ponavlja dokle se došlo s istraživanjima *tražene nauke* insistirajući na onomu što je odvojeno (Τὸ χωριστόν) nepokrenuto (ἀκίνητος). Drugim riječima: Aristotel Λ knjigu *Metafizike* jeste otpočeo raspravom o onomu što je čulno-opažljivo (αἰσθητή) na tragu dostignuća glede ovoga pitanja koja je postigao u prethodnim knjigama, ali idući i dalje u odnosu na prethodne knjige na način ne samo da spominje čulno-neopažljivo negoli ga i istražuje. Upravo, istraživanje onoga što je odvojeno (Τὸ χωριστόν) nepokrenuto (ἀκίνητος) Aristotel jeste ozbiljio u drugome dijelu Λ knjige *Metafizike* (Λ 6-10) što se, zapravo, ogleda u istraživanju osobitog bića koji je utemeljen mogućno u E knjizi *Metafizike* i slijedom toga suvremene interpretacije Aristotelovih posthumno objavljenih spisa raspravljaju o odnosu Λ i E knjige *Metafizike* kao problemu koji se tijekom vremena iskristalizirao na taj način zahtijevajući

³ Bilo bi zgodno uputiti i na djelo koje ne govori izravno o odnosu E i Λ knjige *Metafizike* negoli značajnije govori o odnosu Λ knjige *Metafizike* i Aristotelovoga djela *De Anime*, a kako bi se stekao potpuniji uvid u predmetnu problematiku: Burnyeat, M. F. (2008). *Aristotle's Divine Intellect*. Milwaukee, Wisconsin: Marquette University Press.

da bude konačno razriješen. Konačno: slijedom toga suvremene interpretacije Aristotelovih posthumno objavljenih spisa nastoje u konačnici zahvatiti *traženu nauku* i nastojeći odgovoriti na pitanje velikoga ugleda i podrijetla u povijesti mišljenja na horizontu Zapada.

4. NEGATIVNA KRITIKA SUVREMENIH INTERPRETACIJA ARISTOTELOVIH POSTHUMNO OBJAVLJENIH SPISA

Postavljanje pitanja suvremenih interpretacija Aristotelovih posthumno objavljenih spisa javlja se kao nužnost, a slijedom toga što se povijest Aristotelovoga djela imenovanoga kao *Metafizika*, zapravo, ogleda u povijesti njezinih interpretacija: i, onako kako je tijekom povijesti interpretirana *Metafizika* tako su na horizontu Zapada temeljena i 'sva' druga pitanja. U tom smislu ovdje će predmetom analize biti suvremene interpretacije Aristotelovih posthumno objavljenih spisa oslovljenih kao *Metafizika* u djelima sljedećih autora: Judson, L., Aubenque, P., Khan, C. H., Frede, M., Owens, J., Jaeger, W. W., Ross, D. i dr.

I

Slijedom potrage za interpretacijama Aristotelovih posthumno objavljenih spisa u suvremenim interpretacijama možemo iznaći izlaganje Aristotelovog djela *Metafizika* temeljenoga na tezi o svedivosti *ontologije* na *teologiku*: naime, određena grupa interpretata smatra kako su Aristotelova postignuća u pogledu istraživanja *ontologije* uzgredna na način da *ontologija* jeste građevina onoga što je Aristotel imenovao kao *teologiku* – zbog čega je i poduzimao prethodna istraživanja pripremavši pogodan teren za njezino docnije izlaganje. Dakle, grupa autora smatra kako E knjiga *Metafizike* koja izlaže *teologiku*, zapravo, predstavlja nacrt projekta rasprave u Λ knjizi *Metafizike*, te da su ontologijske knjige *Metafizike* u konačnici svedive na *teologiku* E knjige *Metafizike* – i na tomu tragu svodivši istraživanje pojma οὐσία na propadljivo (φθαρτή) čulno-opažljivo (αἰσθητή) i nepropadljivo (ἀίδιος) čulno-opažljivo (αἰσθητή) kao prirodno biće i odvojeno (Τό χωριστόν) nepokrenuto (ἀκίνητος) kao božansko biće (Patzig, 2003). Ovakvi

stavovi su nerijetko podstaknuti obranom srednjovjekovnih crkvenih učenja u kojima se insistiralo na predominaciji teologije u odnosu na *ontologiju* gdje se, zapravo, *ontologiju* držalo sastojinom *teologije*, a da bi se tek neposredno prije Wolffa i Baumgartena postavilo *ontologiju* na zasebno mjesto u sustavu znanja (Vollrat, 1962, str. 258-284). I na tomu tragu, određeni autori u suvremenosti smatraju kako bi čitanje prvoga dijela Λ knjige *Metafizike* (Λ 1-5) trebalo biti čitano kao priprema dokaza za egzistenciju božanskog bića određenog kao *nepokrenuto pokretalo* na temelju teze o *kauzalnoj nužnosti* u drugom dijelu Λ knjige *Metafizike* (Λ 6-10) (Jaeger, 2019, str. 229). Dakle, osim što interprete E knjigu *Metafizike* drže pripremom za Λ knjigu *Metafizike*, tako i samu Λ knjigu *Metafizike* drže pripremom za ono što je izostalo u Aristotelovim posthumno objavljenim spisima, a to je dokazivanje egzistencije božanskoga biće na čemu se docnije temelji srednjovjekovna teologija kroz dokazivanje egzistencije religijske ideje boga putem ontologijskog, kozmologijskog i teleologijskog ili fizikoteologijskih dokaza (Kant, 1998, str. 649-708). Ukoliko svedemo *prirodno biće* na *nepokrenuto pokretalo* tada *tražena nauka* ima se pokazati kao nauka bića kao bića ($\tau\acute{o}\ \delta\upsilon\nu\ \eta\ \delta\upsilon\nu$) (Ross, 1995, str. 165): odnosno, *nepokrenuto pokretalo* bi u takvoj konstelaciji odnosa imalo za biti mišljeno kao uzrok drugih bića što hoće reći da se Aristotelovo učenje o *nepokrenutom pokretalu* želi na izvjestan način u suvremenosti učiniti jednakim religijskoj ideji boga ili barem ostaviti otvorenim prostor za naknadna učitavanja takvih neoskolastičkih nastojanja. Međutim, ono što je evidentno i što se daje kao jasan argument u korist oborivosti ovakvih interpretacija koje svode *ontologiju* izloženu u Aristotelovim posthumno objavljenim spisima na teologiju koja nije izložena ili koja bi pretpostavljeno trebala biti izložena na tragu Aristotelovoga učenja o *nepokrenutom pokretalu* jeste to što u Λ knjizi *Metafizike* nigdje ne možemo pronaći iskaz koji bi mogao garantirati takvu tezu, tj. obaveznost svođenja svega što jeste na odvojeno ($\tau\acute{o}\ \chi\omega\rho\iota\sigma\tau\acute{o}\nu$) *nepokrenuto* ($\acute{\alpha}\kappa\iota\nu\eta\tau\omicron\varsigma$) biće. Dakle, ovdje možemo sasvim jasno zamijetiti učitavanje značenja Aristotelovim posthumno objavljenim spisima na način da se želi Aristotelove posthumno objavljene spise interpretirati temeljem pretpostavki, ali ne i na temelju izvjesnosti dokaza koju zahtijeva suvremena

znanost slijedom čega se ovakve suvremene interpretacije, zapravo, daju nesuvremenima negoli onima koje u konačnici pobuđuju neoskolastičke tendencije i oživljavanje svega onoga što su s jedne strane Kantov idealizam i s druge strane prosvjetiteljstvo na izvjestan način prevladali. U tomu smislu izostanak dokaza za tvrdnju da je *ontologija* u Aristotelovim posthumno objavljenim spisima svedena na teologiku dokazuje samo to da su takve interpretacije proizvoljnoga karaktera, a što možemo tvrditi na osnovu onoga što imamo u posjedu glede materijalnih dokaza slijedom izostanka Aristotelovog konačnog učenja o božanskom biću koje se unutar ovakvih interpretacija učitava kao izvjesnost.

II

Slijedom potrage za interpretacijama Aristotelovih posthumno objavljenih spisa u suvremenim interpretacijama možemo iznaći izlaganje Aristotelovog djela imenovanoga kao *Metafizika* temeljenoga na tezi o ravnopravnosti *ontologije* i *teologike*: naime, određena grupa interpretata smatra kako je, zapravo, riječ o ravnopravnome jedinstvu ili jedinstvu ravnopravnosti *ontologije* i *teologike* unutar Λ knjige *Metafizike* – i, u tomu smislu se autori ovakvih interpretacija direktno konfrontiraju tezi o prevlasti *teologike* nad ontologijom gdje je *ontologiji* dodijeljeno uzgredno mjesto u sustavu znanja na čijem je vrhuncu teologika kao Aristotelovo učenje o božanskome biću jednako kao što konfrontiraju se i suprotnim interpretacijama da je *ontologija* nadređena nekoj *teologiki* koju Aristotel uopće nije niti izložio ili barem nemamo materijalne dokaze kako je Aristotel izlagao ili razlagao neko konačno učenje o božanskome biću kao sadržini *tražene nauke* koja se isporučuje u konačnici teologikom. U tomu smislu ovakve interpretacije ukazuju kako *teologika* ne predstavlja osnovni-centralni-temeljni smisao Λ knjige *Metafizike* (Frede, 1987, str. 83) slijedom toga što u predmetnoj knjizi nije riječ samo o *nepokrenutome pokretalu* negoli i raspravi o *prirodnome biću* (Frede, 2000, str. 18); i, razlog zbog kojega Aristotel u drugom dijelu Λ knjige *Metafizike* (Λ 6-10) raspravlja o *nepokrenutome pokretalu* jeste stoga što nešto takvo zahtijeva rasprava o *prirodnom biću* u prvome dijelu

Λ knjige *Metafizike* (Λ 1-5) (Frede, 2000, str. 5). Na tomu tragu, odgovor na interpretaciju kako je *ontologija* svediva na *teologiku* unutar Λ knjige *Metafizike* ogleda se u tomu što ne možemo iznaći intencije u samome tekstu Λ knjige *Metafizike* da se ima za namjeru uspostaviti nauka o *nepokrenutom pokretalu* koja se pri tomu ima zanimati i za prirodna bića: jer, ukoliko se u govori u Λ knjizi *Metafizike* o *nepokrenutom pokretalu* kao prvome biću, ne govori se o *nepokrenutome pokretalu* kao jedinome biću (Owens, 1978, str. 453-454). Dakle, u ovako izloženoj interpretaciji kada se ukazuje na ravnopravnost *ontologije* i *teologike*, želi se, zapravo, ukazati na ravnopravno jedinstvo ili jedinstvo ravnopravnosti *ontologije* i *teologike*, a ne nekoj nadmoći, prevlasti, utemeljenju jednoga u odnosu na drugo svejedno da li se smatralo *ontologiju* utemeljiteljicom *teologike* ili *teologiku* utemeljicom *ontologije* – i svejedno kako god se drugačije utvrđivala kombinatorika ovih učenja. Drugim riječima: interpretacija o kojoj je riječ ne svodi *ontologiju* na *teologiku* negoli ih stavlja u ravnopravno jedinstvo ili jedinstvo ravnopravnosti pri čemu *teologika* shodno svojoj posebnosti u odnosu na druga istraživana bića jeste ono putem čega imaju za biti objašnjena i druga bića – i zbog čega se *teologika* može izjednačiti sa općom metafizikom ili općom *teologikom* koja predstavlja niz različitih istraživanja, poput pitanja *prirodnog bića* ili pitanja *načela neproturječnosti* ili pitanja *identiteta* i *razlike* itd. (Frede, 1987, str. 84-85). Ovakvo interpretiranje Aristotelovih posthumno objavljenih spisa daje se u mnogomu naprednijem od svođenja *ontologije* na *teologiku* stoga što je ovakva interpretacije bliža postulatima izvođenja dokaza u suvremenoj znanosti – ona ne nastupa apologetski posežući za sofisterijom kako bi se opravdale neke starinske teze. Pa, ipak, kada u pogledu Aristotelovih posthumno objavljenih spisa sagledamo dokaze interpretacije o kojoj je trenutačno riječ, možemo uvidjeti kako je, zapravo, riječ o interpretaciji koja, iako se u početku razlikuje od onih interpretacija koje zastupaju svedivosti *ontologije* na *teologiku*, u krajnjoj liniji i jeste svediva na istu dajući primat *teologiki* nad *ontologijom*: jer, u Λ knjizi *Metafizike* nigdje ne možemo pronaći iskaz koji bi mogao dokazati takvu tezu, tj. ravnopravno jedinstvo ili jedinstvo ravnopravnosti *ontologije* i *teologike* kojom se

nastoji očuvati *teologika* kako se ne bi izgubila *ontologija* – pa, ipak, i bez *teologike* pitanja *ontologije* su zagwarantirana postavljanjem ontologijskih pitanja i nikako nužnošću postojanja neke posebne vrste bića koje bi bilo garant mogućnosti postavljanja ontologijskih pitanja i same *ontologije* kao zasebnoga nauka sa svim svojim posebnostima i osobenostima (Khan, 1987, str. 312).

III

Slijedom potrage za interpretacijama Aristotelovih posthumno objavljenih spisa u suvremenim interpretacijama možemo iznaći izlaganje Aristotelovog djela imenovanoga kao *Metafizika* temeljenoga na tezi o utemeljenju *ontologije* u *teologiki*: naime, takve interpretacije tvrde da se u drugome dijelu Λ knjige *Metafizike* ($\Lambda 6-10$) pruža potvrda svega onoga do čega se došlo u prethodnim knjigama *Metafizike* (Cite Seer, 2022, str. 26). Ili, drugim riječima: istraživanjem onoga što je οὐσία kao propadljivo (φθαρτή) čulno-opažljivo (αἰσθητή) i nepropadljivo (ἀίτιος) čulno-opažljivo (αἰσθητή), tj. kao *prirodno biće* došlo se do *pranačela* i *prvih uzroka*, a istraživanjem onoga što je odvojeno (Τό χωριστόν) nepokrenuto (ἀκίνητος) jeste priredilo da *pranačela* i *prvi uzroci* budu utemeljeni (Cite Seer, 2022, str. 29). Naime, riječ je o interpretaciji koja upućuje na to kako se, zapravo, u Aristotelovome projektu radi o istraživanju *pranačela* i *prvih uzroka* u svim knjigama *Metafizike*, o istraživanju *prirodnog bića* kako bi se omogućilo slijedom toga istraživanje i *nepokrenutog pokretala*, o istraživanju svega što *jeste* stoga što Aristotel polazi od toga da je biće primarni dio svega (τὸ πᾶν). Na prvi dojam riječ je o interpretaciji koja zaobilazi one vrste interpretacija koje nastoje dokazati kako je *ontologija* sadržana u *teologiki* želeći izložiti Aristotelovo djelo kao zbir spisa iz *teologike* jednako kao i one interpretacije koje stavljaju znak identiteta između *ontologije* i *teologike* u Aristotelovim posthumno objavljenim spisima; i to, riječ je o interpretaciji koja ne da se neposredno konfrontira ostalim pokušajima interpretiranja Aristotelovoga djela negoli ih u izvjesnome smislu zaobilazi i postulira tezu o utemeljenju *ontologije* u *teologiki*. Drugačije rečeno: riječ je o interpretaciji

koja se temelji na tomu što Λ knjiga *Metafizike* svojom prvom rečenicom i strukturom ukazuje da se ima za istražiti *pranačela* i *prve uzroke* onoga što je οὐσία na temelju čega se u predmetnoj interpretaciji tvrdi kako se takvo što, zapravo, na prvome mjestu i čini (Aristotel, 1971, str. 285). I stoga, ovakva interpretacija istraživanja *nepokrenutog pokretala* uzima se kao kamen temeljac za *prirodno biće* gdje je, zapravo, *teologika* istraživanje koje dovršava i utemeljuje sva istraživanja u prethodnim knjigama: naime, Aristotel u ovome drugome dijelu (Λ 6-10) Λ knjige *Metafizike* jeste zastupao tezu o *kauzalnoj nužnosti* polazeći od *prirodnog bića* kako bi istražio *pranačela* i *prve uzroke prirodnih bića* – napose, ne bi li ga takvo istraživanje putem *kauzalnoga lanca* odvelo u do onoga što je *nepokrenuto pokretalo*. Pa, ipak, koliko god se ovakva interpretacija držala ponajbliže mogućim nastojanjima u pogledu Aristotelovoga učenja u njegovim posthumno objavljenim spisima, a na tragu prethodno izloženim interpretacijama koje su ispostavile se neutemeljenima – dakle, interpretacijama Aristotelovih posthumno objavljenih spisa kako se *ontologija* svodi na *teologiku* ili, pak, interpretacije koje zastupaju tezu jednakopravnoga jedinstva ili jedinstva ravnopravnosti *ontologije* i *teologike* u Aristotelovim posthumno objavljenim spisima – i interpretacija koja zastupa tezu o utemeljenju *ontologije* u *teologiki* jeste interpretacija koja previđa izvjesne propuste. Tako, primjerice, osnovna zamjerka koja bi se mogla isporučiti tezi o utemeljenju *ontologije* u *teologiki* koju zastupa predmetna interpretacija jeste to što Λ knjiga *Metafizike* ne završava tezom o neophodnosti krajnjega utemeljenja onoga što se postiglo u predašnjim knjigama što ovakva interpretacija i ne tvrdi, ali takvo što prešutno podrazumijeva temeljeći se u onomu što je pozivanje na Aristotelov ‘*pogled na svijet*’ i time ne pružajući izvjesne dokaze za takve tvrdnje (Cite Seer, 2022, str. 30-34): jer, suvremenost je u svojim znanstvenim metodama u mnogomu odmakla od srednjovjekovnih pretpostavki i nagađanja, temeljenja aksioma na mogućnostima i vjerojatnoćama, a posebice na proglašavanju jedne interpretacije valjanom u odnosu na druge interpretacije, pri tomu ne isporučujući izvjesne i provjerljive dokaze za takve tvrdnje.

IV

Slijedom potrage za interpretacijama Aristotelovih posthumno objavljenih spisa u suvremenim interpretacijama možemo iznaći izlaganje Aristotelovog djela imenovanoga kao *Metafizika* temeljenoga na tezi o odsustvu *teologike* i utemeljenju *ontologije*: naime, kao navedeni argument takvoj tezi se isporučuje pretpostavljena *teologika* kao konačno odsutna iz većine knjiga *Metafizike* što ukazuje na Aristotelovo pregnuće za utemeljenje *ontologije* dok *tražena nauka* ostaje neimenovana i neodređena u krajnjem smislu zbog čega su je rane interprete i oslovile kao metafiziku (Aubenque, 2008, str. 20). Drugim riječima: *tražena nauka* kao *teologika* ne može se pronaći u Aristotelovome djelu iako je Aristotel nastojao razotkriti predmet njezina proučavanja zbog čega se Aristotelov napor ogleđa u dijalektičkom postupku⁴ bez krajnjega ishoda (Aubenque, 1961, str. 325). Iako se stjecao dojam kako prethodno navedeno interpretiranje Aristotelovih posthumno objavljenih spisa sa tezom utemeljenja *ontologije* u *teologiki* zaobilazi prethodne pokušaje interpretiranja odnosa *ontologije* i *teologike* u predmetnutome djelu ipak teza o odsustvu *teologike* i utemeljenju *ontologije* zaobilazi sve moguće kombinatorike *ontologije* i *teologike* time što u potpunosti isključuje *teologiku* kao jedno od centralnih učenja u Aristotelovim posthumno objavljenim spisima negoli *ontologiji* daje potenciju na taj način akcentirajući na *ontologiji*. Naime, ako postavimo pitanje 'šta mi znamo unutar Λ knjige *Metafizike* kada govorimo o *nepokrenutom pokretalu*' odgovor će glasiti 'ništa'?! Jer, nemajući znanje početka na kojemu je pretpostavljeno *nepokrenuto pokretalo* ne možemo znati izlaganje *teologike* kao da je Aristotel u svojem ontologijskome učenju iznio u konačnici učenje *teologike*: pa, možemo reći, Aristotel nam je ostavio metafiziku iako je htio uspostaviti *traženu nauku* (Aubenque, 1961, str. 329). Ovakve interpretacije žele pokazati na primjeru Λ knjige *Metafizike* kako je, zapravo, *racionalna teologija* nemoguća – za razliku od nastojanja drugih suvremenih interpretacija

⁴ Aristotelova dijalektika u predmetnome djelu ima osobnosti onoga kako je Platon na jednom mjestu odredio dijalektiku kao zapleteno i tumarajuće istraživanje. Usp. Platon: Parmenid, 125e2-3.

Aristotelovih posthumno objavljenih spisa da polemiziraju sa teologikom usprkos Kantovom idealizmu i uzastopnoj kritici metafizike koju je Kantov idealizam pokrenuo – te kako je upravo svojim negativnim istraživanjem *nepokrenutoga pokretala* Aristotel pokazao kako je *teologika* na izvjestan način izvan spoznajnih moći tako ostajući na tragu postignuća suvremene znanosti. Ali, postavlja se pitanje gdje u takvom stanju stvari jeste mjesto *ontologiji* u Aristotelovim posthumno objavljenim spisima!? Aristotel na jednome mjestu u svojem djelu navodi: “I zaista, to je ono što se traži odavno i sada i vazda i što uvijek predstavlja teškoću: šta je biće, odnosno šta je bivstvo”⁵ zbog čega se u Aristotelovome projektu οὐσία i izriče mnogostruko i u krajnjem slučaju negativno (Ward, 2008, str. 43). I na tomu tragu one interprete koje zastupaju ovakva stanovišta na način da se u svojem pristupu Aristotelovim posthumno objavljenim spisima drže teze o odsustvu *teologike* i utemeljenju *ontologije* u mnogomu se razlikuju od drugih suvremenih interpretacija koje su prethodno izložene, pa ipak ne možemo ne primijetiti kako je riječ o interpretaciji koja jeste nastala iz jedne tradicije koja se temeljila na kombinatorikama: *ontologija – theologika*. Dakle, ovakva interpretacija Λ knjige *Metafizike* vodi diskurs sa pređašnjim interpretacijama uspostavljajući tezu o utemeljenju *ontologije* u odsustvu *teologike* pri tomu ostavljajući dojam kako se pod svaku cijenu treba odgovoriti drugim interpretacijama koje su uspostavljale svoje teze na temelju predmetne kombinatorike u kojemu su dvije varijable bile samo *ontologija* i *teologika*, a ne neovisno o svim interpretacijama što otvara prostora za njezinu vjerodostojnost i približavanje Aristotelovim zbiljskim intencijama glede izloženih pitanja.

5. ZAKLJUČNI GOVOR

Napose, daje se očitim kako je kasnosrednjovjekovno kao prednovovjekovno razlikovanje *ontologije* kao opće metafizike i teologije kao jednoga dijela specijalne metafizike uz racionalnu kozmologiju i racionalnu psihologiju polučilo postsrednjovjekovne rasprave o prirodi

⁵ Met. Z 1, 1028b2-5.

E i Λ knjiga *Metafizike* kao i odnosu *ontologije* i *teologike* u obzoru Aristotelovih posthumno objavljenih spisa. Dakle: tražena nauka, na tragu srednjovjekovnih (ne)postignuća u suvremenosti je promatrana kroz pitanje odnosa *ontologije* i *teologike* u Aristotelovoj *Metafizici* – i utjecaj srednjovjekovlja se očituje tako jakim i opsjenjujućim da mnogi autori čak i unutar suvremenih interpretacija Aristotelovih posthumno objavljenih spisa kao da raspravljaju sa srednjovjekovljem želeći ga dokinuti ili želeći ga oživjeti – oni koji žele vratiti se Aristotelu i misliti grčki svejedno ostaju pod utjecajem srednjega vijeka samim time što ga žele u potpunosti zaobići. Srednjovjekovna metafizika toliko ima snažan utjecaj u suvremenosti da suvremene interpretacije Aristotelovih posthumno objavljenih spisa operiraju raspravljanjem svedivosti *ontologije* na *teologiku*, ravnopravnost *ontologije* i *teologike*, utemeljenju *ontologije* u *teologiki*, odsustvu *teologike* i utemeljenu *ontologije* iako je Aristotel i sam ostavio projekat tražene nauke neobjavljenim, nesistematiziranim, nedovršenim i u krajnjoj liniji negativnim.⁶

No, slijedom toga što je povijest Aristotelove *Metafizike*, zapravo, povijest njezinih interpretacija tijekom dvijehiljadegodišnje tradicije u ovomu smo radu izložili isporuku tražene nauke kao temeljnoga pitanja Aristotelovih posthumno objavljenih spisa, kratko skiciranje Aristotelovih posthumno objavljenih spisa u *Metafizici* i isporuku povijesnog problem E i Λ knjige *Metafizike* da bismo u konačnici izložili negativnu kritiku suvremenih interpretacija Aristotelovih posthumno objavljenih spisa – i što smo izložili kroz kritiku svedivosti *ontologije* na *teologiku*, ravnopravnost *ontologije* i *teologike*, utemeljenju *ontologije* u *teologiki*, odsustvu *teologike* i utemeljenu *ontologije*. Slijedom osporavanja ili barem dovođenja u pitanje predmetnih suvremenih interpretacija Aristotelovih

⁶ Ovdje se daje potrebitim naglasiti kako se tvrdnja da Aristotelov projekt tražene nauke jeste nedovršen ne temelji samo u tomu što je sam projekt ostao neobjavljen tijekom Aristotelovoga života stoga što su gotovo svi sačuvani Aristotelovi spisi tek posthumno objavljeni, ali razlika jeste u tomu što se glavnina drugih spisa daje sistematičnima u smislu ispostavljanja rezultata istraživanja dočim predmetni posthumno objavljeni spis oslovljen kao *Metafizika* isporučuje rezultat istraživanja koji se pokušava ustvrditi već više od dvije hiljade godina.

posthumno objavljenih spisa isporučena je i negativna kritika koja nije imala za cilj ponuditi konačna rješenja, osporiti ili barem dovesti u pitanje suvremene interpretacije Aristotelove *Metafizike* kako bi nametnuli osobnu interpretaciju, apologirati s jedne strane srednjovjekovnome dogmatizmu ili s druge strane suvremenome scijentizmu negoli sukladno dostignućima suvremene znanosti izložiti Aristotelovu *traženu nauku* u Aristotelovome projektu kao nedovršivu i izvjesno nedovršenu.

Konačno, da ne možemo tvrditi predominaciju E knjige *Metafizike* nad Λ knjigom *Metafizike* ili Λ knjigom *Metafizike* nad E knjigom *Metafizike* ili stavljanja znaka jednakosti između E knjige *Metafizike* nad Λ knjigom *Metafizike* u smislu svedivosti jedne na drugu ili utemeljenju jedne u drugoj, govori upravo to što je Aristotelov projekat tražene nauke ostao neobjavljen, da je posthumno ostavljen kao nesustavno izložen, da u konačnici kao takav je nedovršen – i jedino na što sve pobrojano može upućivati jeste da je tražena nauka nedovršiva ili da je u konačnici nedovršivost njena dovršenost. Ili, drugim riječima: izvjesno nedovršeni i moguće nedovršivi Aristotelov projekt u posthumno objavljenom spisu *Metafizika* isporučuje se rezultatom negativne kritike suvremenih interpretacija Aristotelove *Metafizike* tragom poticanja znanstveno-utemeljenoga istraživanja Aristotelove *Metafizike* koji isključuje pređašnja ideologijski utemeljena izlaganja Aristotelove *Metafizike*, a ukoliko znanost nije ideologija. Naposljetku, kao da smo dovedeni pred iskaz: ne možemo znati! – i to, iskaz koji govori kako ne možemo znati naprosto stoga što nemamo u posjedu preduvjete koji bi omogućili sud na stupnju znanja onakvog kakvog zahtijeva suvremena znanost. I, upravo na takav način se isporučuje negativna kritika suvremenih interpretacija Aristotelove *Metafizike*!

LITERATURA

- Aristotel, 1971. *Metafizika*. Beograd: Kultura.
- Aristotel, 1985. *Metafizika*. Zagreb: FPN.
- Aristotel, 2006. *Fizika*. Beograd: Paideia.
- Aristotel, 1954. *Kategorije*. Beograd: Kultura.
- Aubenque, P., 2008. "The Science without a Name". *Graduate Faculty Philosophy Journal*, 29.
- Aubenque, P., 1961. "Aristotle und das Problem der Metaphysik". U: *Zeitschrift für philosophische Forschung*, 15 (3).
- Annas, J., 1988. *Metaphysics Books M and N*. Oxford: Clarendon Press.
- Barbarić, D., 1986. "Teškoće oko prerađivanja Aristotelova izraza ΟΥΣΙΑ". *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 12, str. 23-24.
- Blagojević, S., 2007. "Putevi 'stare' ontologije". U: *Metafizika*. Beograd: Paideia.
- Bostock, D., 1994. *Metaphysics books Z and H*. Oxford: Clarendon Press.
- Barnes, J., 1999. "Metaphysics". U: *Cambridge Companion to Aristotle*. New York: Cambridge University Press.
- Burnyeat, M. F., 2008. *Aristotle's Divine Intellect*. Milwaukee, Wisconsin: Marquette University Press.
- Cite Seer X, 2022. Judson, L. *Aristotle's Conception of First Philosophy and the Unity of Metaphysics Λ*, str. 26. Dostupno na: <<https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.616.915&rep=rep1&type=pdf>> [22. 3. 2022].
- Emerson, B., 1962. *Aristotle's Theory of Being*. Cambridge: University Mississippi.
- Frede, M., 1987. "The Unity of General and Special Metaphysics: Aristotle's Conception of Metaphysics". U: *Essays in Ancient Philosophy*. Minnesota: University of Minnesota Press.
- Frede, M., 2000. "Introduction". U: *Aristotle's Metaphysics Lambda: Symposium Aristotelicum*. Oxford: Clarendon Press.
- Frede, M., Patzig, G., 1988. *Metaphysik Z*. München: Verlag C. H. Beck.
- Jaeger, W. W., 2009. *Aristoteles; Grndlegung einer Geschichte seiner Entwicklung*. Charlestone: BiblioBazaar.
- Jakovljević, G., 2002. *Aristotelovo učenje o bivstvu*. Beograd: Platon.
- Kant, I., 1998. *Kritik der reiner Vernunft*. Hamburg: Felix Meiner Verlag.

- Khan, C. H., 1987. "On the Intendend Interpretation of Aristotle's Metaphysics". U: *Aristoteles. Werk und Wirkung*. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Madigan, A., 1999. *Aristotle: Metaphysics Books B and K 1-2*. Oxford: Clarendon Press.
- Owens, J., 1978. *The Doctrine of Being in the Aristotelian Metaphysics*. Toronto: Pontifical Institute of Mediaeval Studies.
- Patzig G., 2003. "Teologija i ontologija u Aristotelovoj *Metafizici*". U: *Aristotelova Metafizika*. Zagreb: Kruzak.
- Ross. D., 1995. *Aristotle*. New York: Routledge.
- Steel, C., 2012. *Aristotle's Metaphysics Alpha: Symposium Aristotelicum*. Oxford: Oxford University Press.
- Šanc, F., 1929. "Problem kauzalnog principa, njegov smisao i njegovo rješenje". *Obnovljeni Život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 10 (3.)
- Vollrat, E., 1962. Die Gliederung der Metaphysik in eine Metaphysica generalis und eine Metaphysica specialis. *Zeitschrift für philosophische Forschung*, 16 (2).
- Ward., K., J., 2008. *Aristotle on Homonymy. Dialectic and Science*. New York: Cambridge University Press.

NEGATIVE CRITIQUE OF CONTEMPORARY INTERPRETATIONS OF ARISTOTLE'S *METAPHYSICS*

Abstract

The history of Aristotle's writings, posthumously collected, edited, published and named *Metaphysics* (τὰ μετὰ τὰ φυσικά), is the history of its interpretations. From the first commentaries on Aristotle's *Metaphysics* to its contemporary interpretations, there is a two-thousand-year-long tradition. However, the tradition of interpreting Aristotle's search for the *sought-after science* (ἡ τητουμένη ἐπιστήμη) is such that in modern times it is reduced to a discussion of the relationship between E and Λ books of *Metaphysics* through the relationship between ontology and theology in Aristotle's system. In this paper, we will present the *sought-after science* as a fundamental issue in *Metaphysics*, a brief sketch of *Metaphysics* and the historical problems of the E and Λ books. This paper aims to prove the negative teachings of posthumously published Aristotle's writings through a critique of their modern interpretations that present the *sought-after science* in Aristotle's project as negative i.e. unfinishable and as evidently unfinished.

Keywords: *Aristotle, Metaphysics, ontology, theology, contemporary interpretations*